

IKBY Bağımsızlık Referandumu ve Bağdat Hükümetinin Kriz Yönetimi

Federal hükümet, Türkiye ve İran'la IKBY'nin bu ülkelerle sınırı yakınlarında ortak askeri tatbikat yapmıştır. Bu tatbikattan önce de Irak Genelkurmay Başkanı Osman el-Ganimi Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak yolunda alınacak ortak askerî tedbirleri görüşmek üzere 23 ve 27 Eylül tarihlerinde Türkiye ve İran'a ziyarette bulunmuştur. Irak ve Türk birlikleri 26 Eylül'de iki ülkenin sınırında olan Silopi Habur bölgesinde ortak askerî tatbikat uygulamıştır.

Ahmet Yusuf Gitan El-Cumeyli

Krizin Kökleri ve Başlangıcı

Musul'un Haziran 2014 tarihinde IŞİD'in eline geçmesinden sonra, peşmerge güçleri Kerkük vilayetini ve Musul vilayetindeki başka çekişmeli bölgeleri ele geçirmiş; Kürt liderler Şubat 2015'te anayasanın 140. maddesinin artık hükümsüz olduğunu, yeni sınırın "kan"la çizildiğini ilan etmiştir. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başkanı Mesut Barzani, bölgenin Irak'tan ayrılması için bir referandum düzenleneceğini açıklamıştır. Barzani bu açıklamasını Şubat 2016'da da yenilemiştir. Haziran 2017'de referandumun tarihi tespit edilmiş ve 25 Eylül'de yapılacağı ilan edilmiştir. Açıklamada referandumun bölgenin üç vilayetine ilaveten Kerkük, Hanekin, Sincar ve Mahmur gibi diğer çekişmeli bölgeleri de kapsayacağı bildirilmiştir. Referandum tüm Kürt siyasi güçlerin desteğini alamamıştır. Değişim Hareketi (Goran) ile Kürdistan İslami Hareketi referanduma karşı çıkarak, bu kararın ancak parlamento tarafından verilebileceğini öne sürmüştür. Parlamento ise Goran Hareketi ile Barzani'nin başkanı olduğu Kürdistan Demokratik Parti'si (KDP) arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle

2015'ten beri toplanamaz hale geldiği için, referanduma karşı çıkanlar, referandumun Barzani'nin gücünü arttıracığından ve gelecekteki parlamento ve başkanlık seçimlerinde KDP'nin daha da güçleneceğinden çekinmiştir.

Referandum, uluslararası ve bölgesel itirazlara rağmen, 25 Eylül'de icra edilmiş ve IKBY Yüksek Seçim Kurulu referandumun başarılı geçtiğini, Kürtlerin Irak'tan ayrılmayı desteklediğini, "Evet" oylarının %92, "Hayır" oylarının ise yaklaşık %7 olduğunu açıklamıştır. Kurulunun ilan ettiği verilere göre bölge içinden ve dışından 4,5 milyon kişinin oy kullandığı seçime katılım oranı %72'dir. En az katılım %55 oranıyla Süleymaniye ve Halepçe vilayetlerinde, en yüksek katılım ise %90 oranıyla Duhok'ta olmuştur; tartışmalı bölgelerde ise katılım oranı %80'den fazladır. Federal hükümetin ve Başbakan Haydar el-Abadi'nin tepkisi referandum sonuçlarının iptali, anayasa çerçevesinde diyaloga girilmesi talebi ve referandum sonuçlarını tartışmayacağı yönünde olmuştur. Kürt liderler ise, referandumun olumlu geçmesinin kendilerine federal hükümetle ve komşu ülkelerle müzakerelere

başlanması için bir yetki anlamına geldiğini açıklamışlardır.

Federal Hükümetin Krize Yaklaşımı

Bağdat'taki federal hükümetin referandumun yapılması ve sonuçlarının kabulü, ileride olası çarpık bölümlere yol açacağını savunmaktadır. Kaldı ki Basra, Ninova ve Anbar gibi Irak'ın kuzey, orta ve güneyindeki diğer vilayetlerde otonomi veya en kötü olasılıkla bağımsızlık talepleri görünmeye başlamıştır. Bu da Irak'ın terörle mücadele ettiği, yeniden imara başladığı ve üç milyondan fazla göçmen ve mültecinin yerlerine dönmeleri için çalıştığı bir zamana rast gelmektedir. IKBY'nin Haziran 2014'ten sonraki "oldubitti" politikasına ve büyük çapta stratejik önemi olan ve değişik etnik grupları barındıran Kerkük vilayeti dâhil çekişmeli bölgelere el koymasına boyun eğmek söz konusu değildir. Zira Kerkük'te hem Kürtler, Türkmenler, Araplar ve Hristiyan Asuriler birlikte yaşamakta hem de bu vilayet, Irak petrol rezervinin üçte birini barındırmakta ve Kerkük-Ceyhan Petrol Hattı ile Kürt bölgelerinden ve Türkiye'den geçerek Akdeniz'e ham petrol ihraç etmektedir. Bağdat hükümeti topraklara hâkim olmak, bazı radikal silahlı grupların bölge aleyhine hareketlerde bulunmasını ve ulusal egemenliğe, toplumsal barışa ve Irak'ın ekonomik güvenliğine zarar verebilecek –federal hükümetle koordine edilmeden ya da onun onayı alınmadan gerçekleşebilecek– direkt veya indirekt bölgesel askerî hareketleri (Türkiye ve İran) önlemek. Bağdat siyasi, ekonomik ve askerî yönlerden bölgeye baskı yapmak için Türkiye ve İran'la koordineli hareket etmektedir.

Federal Hükümetin Kriz Yönetimi

Siyasi ve Hukusal Yöntemler

Bağdat hükümeti, kan dökülmemesi ve ulusal birliğin ve toplumsal barışın korunması amacıyla krizin diplomatik ve barışçıl yollarla çözülmesi için çaba harcamıştır. Irak Başbakanı referandumu, yapılmasından bir gün sonra "meşru ve anayasal olmayan" bir adım olarak nitelemiş, referandumun sonuçlarını tanımadığını ve bu hususta bölgeyle hiçbir görüşme yapmayacağını bildiren sorumluluğun Kürt vatandaşlarına değil, bölge hükümetine ait olacağını bildirmiştir.

Referandum, uluslararası ve bölgesel itirazlara rağmen, 25 Eylül'de icra edilmiş ve IKBY Yüksek Seçim Kurulu referandumun başarılı geçtiğini, Kürtlerin Irak'tan ayrılmayı desteklediğini, "Evet" oylarının %92, "Hayır" oylarının ise yaklaşık %7 olduğunu açıklamıştır.

Federal parlamento da referandum konusunda 27 Eylül'de on üç maddeden oluşan bir karar çıkarmıştır. Kararda şu hususlara yer verilmiştir: Askerî güçlerin 2014'ten önce bulunduğu bölgelere yeniden konuşlandırılması; başta Mesut Barzani olmak üzere, referandumun yapılmasından sorumlu olanlar hakkında yargı yolunun açılması; referandumun özellikle anayasanın 1. maddesine aykırı olduğunun kabul edilmesi; referandumdan doğan tüm icraatın iptal edilmesi; silahlı kuvvetler başkomutanının Irak'ın birlik ve bütünlüğünü sağlayacak tüm anayasal ve yasal icraatları almaya yükümlü tutulduğu; Kerkük dâhil çekişmeli bölgelere hakim olunarak bu bölgelerde güvenliğin sağlanması; Irak'ın ana oluşumlarından biri olan Kürtlerle ulusal ve sosyal bağların korunması; yürütme ve yasama erkleri ve otoriteler tarafından IKBY ile ilgili –Kerkük Valisinin görevden alınması kararı gibi– icraatların uygulanması; değişik görevlerde bulunan tüm Kürt memurların görevlerine devam etmeleri, referanduma katılmayanların güvenliklerinin sağlanması; bölgede temsilcilikleri ve büroları olan ülkelerin elçi ve temsilcilerini çağırıp bu büroları ve temsilcilikleri IKBY dışına nakletmelerine yönelik talepte bulunulması; cumhurbaşkanını anayasal görevlerini yerine getirmesi, Irak'ın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumaya davet edilmesi; federal otorite kapsamının dışında bulunan sınır kapılarını kapatılması, bu kapılardan geçirilen malların kaçak mal addedilmesi, komşu ülkelerin bu kararın uygulanmasında Irak hükümetine yardımcı olmaya davet edilmesi; Kerkük ve çekişmeli bölgelerdeki kuzey petrol yataklarının federal güçlerin uhdesine iade edilmesini temin edecek icraatların yerine getirilmesidir. Bölgesel alanda, Başbakan Haydar

el-Abadi Ekim ayında Türkiye, İran, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün'ü kapsayan ziyaretlerde bulunmuştur.

Ekonomik Yöntemler

Federal hükümet, bölgeye ekonomik ve ticari yaptırımlar uygulayarak bölgeyi tecrit etmeye, petrol, turizm ve ticaret gelirlerine darbe vurmaya, para değerini düşürmeye, ticari pazarlarında fiyatların artmasına ve ayrılması durumunda bölgeyle olan sınırlarını kapatmaya hazır olduklarını açıklayarak Türkiye ve İran'la koordineli şekilde hareket etmeye çalışmıştır.

Federal hükümet 28 Eylül'de IKBY ile tüm mali işlemlerin durdurduğunu ilan etmiştir. Bilindiği üzere bölge, tüm mali işlemlerinde, günlük ihtiyaçlarını ithal edebilmek için ona döviz sağlayan Irak bankalarına dayanmaktadır. Irak'tan bölgeye giren günlük döviz miktarı 4-5 milyon dolar olarak tahmin edilmektedir. Bölgedeki özel sektör, İran ve Türkiye ile yaptığı ticari alışverişte döviz kullanmaktadır. İhtiyacı olan gıda maddeleri ve inşaat malzemelerinin %75'ini bu ülkelerden ithal etmektedir. Ayrıca bölgede petrol ve doğalgaz sektöründe çalışan yabancı şirketlere yaptığı ödemeleri ve Türkiye'den günlük ithal ettiği yaklaşık 300.000 ve İran'dan 100.000 bin litre benzinin bedelini dövizle ödemektedir. Bölge bankalarının Bağdat'ta döviz mezadına katılması yasaklanmış, Bağdat ve illerdeki banka ve mali havale şirketlerinden IKBY'ye herhangi bir meblağın döviz olarak transfer edilmesi yasaklanmış, Irak parasıyla yapılan transferler de belirli bir tavanda tutulmuş ve Irak Ulusal Güvenlik Kurulu bölgenin bankalardaki malları ve banka sorumluları hakkında soruşturma kararı almıştır.

Federal hükümet, bölge yönetiminin havaalanlarının yönetimini kendisine teslim etmesi için de üç gün süre tanımıştır. Uzmanlara göre, bu yasaklama turizm ve taşımacılık sektörlerinde yaklaşık 250.000 dolar kayıp ve hava taşımacılığı sektöründe yaklaşık 6.000 işçinin işlerini kaybetmesi gibi büyük zararlar doğuracaktır. Ulaşımla ilgili bir başka uygulama ise, karayolu sınır kapılarının federal güçlerin denetimine açılmasına ve resmî olmayan kapıların kapatılmasına yönelik taleptir. Bağdat hükümeti, bölge hükümetinin 2003'ten beri yönetmekte olduğu Duhok'un 70 kilometre doğusunda yer alan Zaho'daki Irak-Türk İbrahim Halil (Habur) Sınır Kapısı'nı yönetmek

Bağdat'taki federal hükümetin referandumun yapılması ve sonuçlarının kabulü, ileride olası çarpık bölünmelere yol açacağını savunmaktadır. Kaldı ki Basra, Ninova ve Anbar gibi Irak'ın kuzey, orta ve güneyindeki diğer vilayetlerde otonomi veya en kötü olasılıkla bağımsızlık talepleri görünmeye başlamıştır.

üzere Iraklı bir ekip göndermiştir. Bu kapının yıllık ticari mübadele hacminin 12 milyar doların üstünde olduğu tahmin edilmektedir. Federal parlamento 6 Kasım 2017'de 2018 yılı bütçe yasası taslağında, bölgenin bütçedeki payının %17'den %12'ye (2005 yılından önce bu oran uygulanmakta idi) azaltarak onaylamıştır.

Askeri Yöntemler

Silahlı askerî güç, ister ima edilerek, ister federal hükümet tarafından kullanılarak, bölgeyle olan krizin yönetilmesinde önemli ve kesin sonuç veren bir yöntem olmuştur. Federal hükümet, Türkiye ve İran'la IKBY'nin bu ülkelerle sınırı yakınlarında ortak askerî tatbikat yapmıştır. Bu tatbikattan önce de Irak Genelkurmay Başkanı Osman el-Ganimi Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak yolunda alınacak ortak askerî tedbirleri görüşmek üzere 23 ve 27 Eylül tarihlerinde Türkiye ve İran'a ziyarette bulunmuştur. Irak ve Türk birlikleri 26 Eylül'de iki ülkenin sınırında olan Silopi Habur bölgesinde ortak askerî tatbikat uygulamıştır. Bu tatbikatın amacı, Irak ile Türkiye arasındaki müşterek sınır kapılarını ele geçirmek ve Irak IKBY otoritesinin elinden almak üzere ortak operasyon düzenlemenin imkânlarını araştırmaktır. 2 Kasım'da Iraklı ve İranlı askerî güçler, İran ile IKBY arasındaki –İran tarafından referandumu protesto amacıyla kapatılan– sınır geçidinin bulunduğu Pervezhan bölgesinde ortak askerî tatbikat (Ali el-Kerrar Tatbikatı) icra etmiştir. 16 Kasım tarihinde federal hükümet,

Irak ordusu, federal polis güçleri, terörle mücadele birlikleri ve Haşdi Şaabi güçlerinden oluşan birlikler, hızlı ve sınırlı askerî operasyonlar uygulayarak Kerkük vilayetinin büyük bir bölümünü, askerî tesisleri, petrol tesislerini ve yataklarını ele geçirmiştir. Terörle mücadele birlikleri, ordu, federal polis ve özel kuvvetlerin desteğini alarak, K-1 Askerî Üssünü, eski valinin evini, Kerkük İl Meclis'ini, Kuzey Petrol Şirketi ve Kuzey Doğalgaz Şirketi binalarını, Kerkük hava üssünü, Altunköprü nahiyelerini ve anayolların kesiştiği noktaları ele geçirmiştir. Federal güçler ayrıca, Ninova Ovası, Sincar, Başika ve Mahmur'da ve Diyala vilayetine bağlı Hanekin ve Celevle bölgelerindeki peşmerge güçlerinin Haziran 2014'ten sonra ele geçirdikleri çekişmeli bölgeleri geri almıştır. Peşmerge güçleri sadece güçsüz bir direniş gösterebilmiştir. Operasyonlar komutanlığı 20 Ekim'de "Kerkük'te Güvenliği Sağlama Operasyonu" adını verdiği askerî operasyonların sona erdiğini ilan etmiştir. Askerî operasyonun bu başarısı, IKBY ile olan krizin yönetiminde büyük çapta bir dönüm noktası olmuş, yerdeki güç dengesi federal hükümet lehine bozulmuş ve IKBY'nin bağımsızlık ümitleri yönünden büyük bir yıkım olmuştur.

Sonuç

IKBY'nin bağımsızlık referandumu, tam manasıyla gerçek bir kriz yaratmıştır. Kriz, bir iç kriz olup bölgesel ve uluslararası boyutu ve yankısı olan bir kriz haline gelmiştir. Krizin zaman bakımından çok kısa sürmesine rağmen, mekanizması, yöntemleri ve hedefleri bakımından kriz yönetimi işlemi alanında bir örnek olmuştur.

Irak federal hükümeti bakımından bu kriz, krizleri yönetme yolunda düzgün bir mekanizma için yeni bir atılım vesilesi olmuştur. Bu mekanizma, mantıklı hesaplar ve gerçekçi yaklaşımlar üzerine kurulmuş ve yürütülmesinde diplomatik yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemler, Abadi hükümeti tarafından krizin çözümü ve tırmanmasının önlenmesi için krizin ilk başlarında bölge hükümetine diyalog ve müzakere çağrısı yapılması; Irak diplomasisinin Türkiye ve İran'daki yetkililerle koordineli olarak gerçekleştirdikleri başarılı atılımları ve en üst düzeyde ziyaretlerin gerçekleştirilmesidir. Üst düzeyli ziyaretler bölge hükümetine baskı yapılması ve siyasi yönden izole edilmesi için gereken

Abadi hükümeti tarafından krizin çözümü ve tırmanmasının önlenmesi için krizin ilk başlarında bölge hükümetine diyalog ve müzakere çağrısı yapılması; Irak diplomasisinin Türkiye ve İran'daki yetkililerle koordineli olarak gerçekleştirdikleri başarılı atılımları ve en üst düzeyde ziyaretlerin gerçekleştirilmesidir.

desteği sağlamıştır. Bunun yanı sıra, ekonomik baskı araçları da kullanılmıştır. Bu baskılar, katı ekonomik cezalar konması tehdidi, bazı ekonomik cezaların fiilen uygulanması ve referandumu hayata geçirip ayrılması durumunda IKBY'nin, karadan, denizden ve havadan ekonomik bir kuşatma altında boğucu bir yalnızlık yaşayacağını görmesi için Türkiye ve İran'dan destek talep edilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Federal hükümet ayrıca askerî baskıyı zekice ve medya gürlütüsünden uzak olarak kullanarak önce Türkiye ve İran'la ortak askerî tatbikat yürütmüş; sonra, ordu, federal polis, terörle mücadele ekipleri ve Haşdi Şaabi güçleriyle sınırlı ani operasyonlar düzenlemiş, ardından da bölge ile müzakere kanallarını açmış, fakat bu sefer krizi başarılı şekilde yönetmesi sonucunda gerçekleşen kazanımlar sayesinde yeni yöntemler kullanmıştır.

IKBY açısından bakılınca, peşmerge güçlerinin savunma hatlarının Irak federal güçleri önünde hızla çökmesi, Irak Kürtlerinin içine düştüğü siyasi gerçeği yansıtmaktadır. IKBY liderlerinin merkezle kriz yönetimindeki yanlış düşüncelerinin ve dar görüşlerinin sonucu siyasi, ekonomik ve askerî alanlarda çok vahim olmuş ve bölge bölgesel ve uluslararası destekçilerinin desteğini kaybetmiştir. Kürt liderler ayrılma yönünde bir adım daha atmış olsalardı, belki de sonuçlar daha da tehlikeli olurdu. ○

Dr., Araştırmacı